

Tabana ni Mataveilewai

na veiqaravi ni mataveilewai me baleti ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa

E na ruku ni tabana ni mataveilewai, na nodra veiqaravi na kena dau vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa, e sega ni saumi, e vunitaki.

E soli na veiqaravi ogo vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa, kevaka e yaco vei ira e dua na ka ogo:

- mavoia e dua na tiki ni yago;
- mavoia na yalo;
- yali (se vakacacani) na i yaya era taukena;
- vakaleqai (se vakacacani na nona vakasama) e dua na wekadra voleka;
- vakaleqai e dua na tiki ni bula ni luvedra se vakayali na nodra i yaya.

Era dau via kila ko ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa, na veika sa caka tiko me baleta na nodra kisi. Era na vinakata tale ga me ra bau tiko e na kena veilewai, se me ra kila na cava e na caka kevaka e gadrevi me ra soli i vakadinadina.

Dauvakasala vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa (Victim Advisers)

Ko ira na Dauvakasala me ra vukei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa, era kena dau e na nodra tabana, ka ra cakacaka e na ruku ni Mataveilewai. Vakarabailevu sara, ogo na nodra i tavi vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa:

- vakaraitaka na veika me baleta na nodra kisi ni veilewai;
- soli i vakasala e na veika me baleta na nodra dodonu e na i lakolako ni veilewai;
- veivuke e na nodra vakaitavi e na loma ni veilewai.

E vunitaki taucoko sara na nodra veiqaravi na Dauvakasala vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa.

E dodonu me ra veiqaravi vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa ko ira na vakaillesilesi ni mataveilewai, ira na Ovisa, kei ira taucoko era vakaitavi e na nodra kisi, e na yalo e veidokai, veikauwaitaki ka vakarokoroko.

Na Lawa ni Yabaki 2002 me baleta na Nodra Dodonu ko ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa (Victims' Rights Act 2002).

Na Lawa ni Yabaki 2002 ogo e solia vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa, na dodonu me tukuni tiko vei ira na veika sa yaco tiko me baleta na nodra kisi ni veilewai. E na so na gauna, e na soli vei ira na dodonu me ra vosa e na veika e so me vaka na vunitaki ni yaca, na kena saumi vakailavo na tiko vakawawa e vale ni bera na veilewai, na tiko vakavesu e vale, se na sereki mai na tiko vakavesu me kua na basu lawa tale e na loma ni dua na gauna yalataki.

Kevaka e a vakayacori vei iko e dua na i vakarau e basuki kina na lawa ka caka tiko na kena veilewai, oqo na veika e na cakava na nomu Dauvakasala:

- vakaraitaka vei iko na veika sa yaco tiko me baleta na nomu kisi ni veilewai;
- vakamacalataka na veika e dau vakayacori e na loma ni veilewai;
- vakaraitaka vei ira na Ovisa kei ira taucoko era vakaitavi e na nomu kisi ni veilewai, na veika ko lomaleqataka tiko me baleta na nomu kisi;
- vakamacalataka na veika me baleta na kena rawa ni saumi vakailavo na mai waraka e na taudaku ni vale ni veivesu na siga ni veilewai;
- vukei iko e na kena vakaraitaki ki na Mataveilewai na veika ko nanuma me baleta na nomu kisi;
- vakamacalataka na nomu dodonu e na ruku ni Lawa ni Yabaki 2002, me baleta na nodra dodonu ko ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa;
- vakatakila na veika e na caka kevaka e gadrevi mo i vakadinadina;
- vakavulici ira na gone era i vakadinadina e na veika e dau vakayacori e na loma ni veilewai kei na veika me ra na cakava e na gauna ni ni veilewai;
- vakasalataki ira era kucuvi se vakataveveletaki ni tu na vei qaravi me baleti ira vakatabakidua, e na gauna era soli i vakadinadina kina e na gauna ni veilewai;
- vakaraitaka ni tu na gaunisala ko rawa ni taqomaki kina kevaka ko leqataka na nomu bula (se bula ni nomu matavuvale) e na vuku ni ka e yaco;
- veivuke e na kena vakasukai lesu vakatotolo vei iko na nomu i yaya kevaka e a vakayagataki me tiki ni i vakadinadina e na nomu kisi;
- vakamacalataka na gaunisala e na taurivaki e na kena tukuni vei iko na gauna e na sereki kina mai vale ni veivesu ko koya e cala ka me kua ni basu lawa tale e na loma ni dua na gauna yalataki, se sereki mai na tiko vakavesu e vale, se vakasukai mai na vale ni lialia.
- vakaraitaka na veigaunisala ni vei qaravi e tu me vukei iko, me vaka na soli i vakasala me vukea na kena ciqomi na veika e yaco, na veivuke vakailavo mai na tabana ni qaravi ni bula raraba kei na tabana e qarava na mavoa vakacalaka;
- soli vakasala me baleta na gaunisala me taurivaki e na kena vakaraitaki ki na Mataveilewai na nomu i tukutuku me baleta na veika e vakaleqai kina na nomu bula e na vuku ni ka e yaco (Victim Impact Statement).

Na Veitaratara kei na Dauvakasala vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa

E rawa ni ko talevoni (se mo lako) ki na vale ni veilewai e voleka duadua vei iko kevaka ko via veitaratara kei na dua na Dauvakasala. E tiko na kena naba ni talevoni e na i wasewase wailoaloa ni i vola ni naba ni talevoni ni yasa ni vanua ko tiko kina, e na ruku ni "Courts – Department for". Na vei qaravi ni Mataveilewai vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa, e sega ni saumi, e vunitaki.

Na kena vakayagataki e na loma ni veilewai, na i Tukutuku ni Veika e Vakaleqai kina na Bula nei koya e vakayacori vua na i vakarau e basuki kina na Lawa

E tu na dodonu nei koya e vakayacori vua na i vakarau e basuki kina na lawa, me vakaraitaka vua na turaga ni lewa e na gauna ni veilewai, na veika e vakaleqai kina na nona bula e na vuku ni ka e yaco. Na i tukutuku oqo e vakatokai na Victim Impact Statement (VIS), ka dau vakayagataka ko turaga ni lewa me vukea na nona vakatulewataka na i togoti me tau vua e basuka na lawa. E na veivuke na tabana ni Ovisa e na kena vakarautaki na i tukutuku oqo.

Me volai vakaivola na i tukutuku ni veika e vakaleqai kina na bula nei koya e vakayacori vua na i vakarau e basuki kina na lawa, e na kena vakaraitaki e loma ni veilewai. **Kevaka ko via wilika me**

rogoci na nomu i tukutuku (VIS), tukuna vua na Dauvakasala e na gauna totolo duadua. Oqo e na solia na gauna ki na Mataveilewai me veitaratara kei iko me baleta na nomu vakaitavi. (Mo kila tiko ni ko na wilika wale ga na nomu i tukutuku (VIS). Ko na sega ni rawa ni vosa e na dua tale na ka).

Kevaka ko sega ni via wilika me rogoci na nomu VIS e loma ni vale ni veilewai, e rawa ni ko:

- kerea e dua (nomu i tokani se dua e tokona na nomu kisi) me wilika na nomu VIS; se
- katona na nomu VIS e na tevu me qai vakatagitaki, se tevu ni yaloyalo yavala me qai vakaraitaki e na gauna ni veilewai.

Kevaka ko gadreva na veivuke ni a vakayacori vei iko na i vakarau e basuki kina na lawa, yalo vinaka qiria na kena Dauvakasala e na vale ni veilewai e voleka duadua vei iko. E na rawa ni dua me vakavakadewa vei iko kevaka ko gadreva me vaka kina. Na veiqaravi taucoko e soli vei ira e vakayacori vei ira e dua na i vakarau e basuki kina na lawa, e sega ni saumi, e vunitaki.

E dodonu me ra veiqaravi vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa ko ira na vakailesilesi ni mataveilewai, ira na Ovisa, kei ira taucoko era vakaitavi e na nodra kisi, e na yalo e veidokai, veikauwaitaki ka vakarokoroko.

Kevaka e vinakati e so tale na i tukutuku me baleta na Veiqaravi ni Mataveilewai vei ira e vakayacori vei ira na i vakarau e basuki kina na lawa, veitaratara kei na vale ni veilewai e voleka duadua vei iko. E tiko na kena naba ni talevoni e na i wasewase wailoaloa ni i vola ni naba ni talevoni ni yasa ni vanua ko tiko kina, e na ruku ni "Courts – Department for".

Ea rawa ni tauri na i vola tukutuku oqo mai na komipiuta e na www.courts.govt.nz ni tabaki tu kina e na veivosa tale e so.

Mataveilewai 050
Janueri 2003